

**Suriye'nin
Çöküşünde
Geçmişin İzleri
Baas Partisi ve
Hafız Esad'dan
Miras Kalan
Stratejik Kültür**

Makale Gönderim
Tarihi: 20 Mayıs
2026
Kabul Tarihi: 21
Temmuz 2026

Ali Rıza Kuğu^a

Özet

Suriye'de 27 Kasım 2024'te başlayıp 8 Aralık'ta muhaliflerin Şam'a girmesiyle sonuçlanan bir operasyonla 61 yıllık Baas rejimi devrildi. Son 13 yılı iç çatışma ve ayaklanmalarla geçen Beşar Esad iktidarının 12 günde çöküşü ve ülke yönetiminin muhalif grupların eline geçmesi tarihi bir olaydır. Suriye'de olup bitenler küresel güçlerin "Büyük Ortadoğu Projesi" kapsamında başlattığı "Arap Baharı" denilen kanlı sürecin beklenen bir aşamasıdır. Ancak Suriye'nin çöküşünü tamamen dış etkiler ve uluslararası konjonktüre bağlamak ülkenin geçmişinden kaynaklı nedenleri görmezden gelmek olur. Zira Baas ideolojisi ve Hafız Esad'ın yıllar içinde yerleştirdiği stratejik kültür de Suriye'nin bugün içine düştüğü durumun temel etkenlerinden biridir.

Anahtar Kelimeler: Suriye, stratejik kültür, iç savaş, Baas Partisi, Hafız Esad.

^a Brigadier, gark2834@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1404-6275

The Traces of the Past in the Collapse of Syria: The Strategic Culture Inherited
From the Ba'ath Party and Hafez Al-Assad

Abstract

In Syria, the 61-year-old Ba'ath regime was overthrown in an operation that began on November 27, 2024, and culminated in the entry of opposition forces into Damascus on December 8. The collapse of Bashar al-Assad's rule, which had been marked by internal conflict and uprisings for the past 13 years, and the transfer of control of the country to opposition groups in 12 days, is a historic event.

What happened in Syria is an expected stage in the bloody process called the "Arab Spring," initiated by global powers as part of their "Greater Middle East Project." However, attributing Syria's collapse entirely to external influences and the international conjuncture would be ignoring the reasons stemming from the country's own past. Indeed, the Ba'ath ideology and the strategic culture established over the years by Hafez al-Assad are also among the fundamental factors behind the situation Syria has fallen into today.

Keywords: Syria, strategic culture, internal strife, Ba'ath Party, Hafez al-Assad.

Giriş

Güney komşumuz Suriye’de 27 Kasım 2024’te başlayıp 8 Aralık’ta muhaliflerin Şam’a girmesiyle sonuçlanan gelişmeler dünya gündemini uzun süre işgal etmiştir. Son 54 yılı Esad ailesinin yönetiminde geçen 61 yıllık Baas rejiminin 12 günde devrilmesi haklı olarak kamuoyunda büyük bir sürpriz etkisi yaratmıştır.

Son 13 yılı iç çatışma ve ayaklanmalarla geçen Beşar Esad iktidarının çöküşü ve ülke yönetiminin muhalif grupların eline geçmesi Türkiye için de tarihi bir olaydır.

Öncelikle Suriye’de olup bitenin aslında sürpriz olmadığını, aksine küresel hegemonun “Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)” kapsamında başlattığı “Arap Baharı” denilen kanlı sürecin beklenen bir aşaması olduğunun altını çizmek gerekir.

Şam dahil ülkenin bütün büyük şehirlerini 12 günde ele geçirerek Beşar Esad yönetimini deviren muhalefetin başat aktörü Heyet Tahrir eş-Şam (HTŞ)’dir. Cihatçı selefi bir örgüt olan HTŞ, Irak El Kaide’si IŞİD’den ayrılarak iki kez adını değiştirmiş ve BM kayıtlarına terör örgütü olarak geçmiş bir yapıdır. ABD ve Türkiye de HTŞ’yi terör örgütü olarak kabul etmiştir.

HTŞ örgütünün sonradan Batılı istihbarat örgütleri tarafından ele alınarak yeniden teşkilatlandırılmış ve eğitilmiş olduğu iddia edilmektedir. Nitekim Şam düştükten sonra HTŞ lideri Golani (Ahmed el Şara) CNN International kanalına çıkartılarak kendisine gayet ılımlı ve rasyonel bir sivil lider imajı çizilmiştir. Emevi Camiinde namaz kılan Golani, Esad rejimi, Hizbullah ve İran hariç kimseye düşman olmadıklarını; İsrail dâhil tüm komşularıyla iyi geçineceklerini söyleyerek kendileri için belirlenen yol haritasını ilan etmiştir.

Rusya, İran ve Lübnan Hizbullah’ı Esad rejimini ayakta tutan güçlerdi. Bunların arasında en büyük destek Suriye’de askeri üsleri de bulunan Rusya’dan gelmekteydi. Ancak Rusya Ukrayna

Savaşı'nda askeri ve ekonomik açıdan yıpranmış, Şam yönetimine sağlanan destek de giderek maliyetli bir hal almıştı. Dolayısıyla Rusya Suriye'den onurlu bir çıkış aramaktaydı. Bu fırsat Donald Trump'ın yeniden ABD Başkanı seçilmesiyle Rusya'nın ayağına gelmiştir. Trump Ukrayna Savaşı'nı bitirme karşılığında Şam'a olan desteğini çekmesi konusunda Putin'i ikna etmiştir. Nitekim Trump muhaliflerin Şam'a yürüyüşü sürerken yaptığı açıklamada Rusya'nın Esad'ı desteklemeyeceğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 2024).

Rusya'nın denklemden çıkması İran'ın Suriye angajmanlarını da olumsuz etkilemiştir. İran Suriye'deki askeri desteğini daha çok Hizbullah kanalıyla realize etmekteydi. İsrail'in o dönemde Lübnan'da Hizbullah'a karşı başlattığı harekâtın zamanlaması tamamen Suriye gelişmeleri ile bağlantılıdır. İsrail saldırılarına hedef olan Hizbullah kendi başının çaresine bakmak zorunda kalmış ve böylece Şam yönetimi silahlı muhalifler karşısında tüm dış desteklerini kaybetmiştir. İşte bu noktada HTŞ öncülüğündeki muhaliflerin ileri harekâtını başlatmak üzere birileri tarafından düğmeye basılmıştır.

Bütün bunlar doğru olmakla beraber, Suriye'nin çöküşünü tamamen dış etkiler ve uluslararası konjonktüre bağlamak ülkenin geçmişinden kaynaklı nedenleri görmezden gelmek olur. Bu çalışmanın amacı, Beşar Esad yönetiminin iktidarda kalmak için dış desteğe neden bu kadar güvendiği, Suriye elitini bu şekilde düşünmeye sevk eden geleneksel davranış kodlarının neler olduğu ve ülkenin çöküşünde rejimin siyasal, ekonomik ve toplumsal yapısının ne kadar etkili olduğu gibi sorulara cevap aramaktır.

Çalışmada ağırlıklı nitel araştırma yöntemleri olan kaynak tarama, içeriğe yönelik ve/veya betimsel doküman analizi, tarihsel süreç içinde olayların gözlem ve yorumu, söylem analizi vb. usuller kullanılmıştır. Tespitlerin farklı kaynaklardan teyit edilmesine özen gösterilmiştir.

Çalışmanın ana tezi “Baas ideolojisi ve Hafız Esad’ın bir Baas lideri olarak yıllar içinde geliştirdiği stratejik kültürün Suriye’nin bugün içine düştüğü durumun temel etkenlerinden biri olduğu” gerçeğidir. Bu tezi doğrulamak için stratejik kültür kavramının anlamı ve zaman içinde uğradığı değişimlere değinilecek ve Baas iktidarının oluşturduğu stratejik kültürün ana hatları somut olaylar içinde incelenerek ortaya konulacaktır.

Stratejik Kültür Kavramı

“Stratejik kültür” kavramı, stratejik düşünce ve davranış tarzı seçimi konusunda değişik ulusların aralarındaki muhtemel farkları açıklamakta kullanılan bir konsepttir. Bu kavramı ilk kullanan kişi olan Jack Snyder, ülkelerde karar verici makamların olayları geleneksel bir açıdan görmelerine imkân veren, algıya dayalı ve tamamen kendine özgü bir stratejik düşünme modu olduğunu ifade etmektedir (Snyder, 1977).

Özellikle Sovyetler Birliği üzerine çalışan Kenneth Booth ise kültürel miras/kalıtımı, “değişik halklar arasında görülebilen keskin farklılıkları belirten ve ulusal liderlerin dikkatlerini başkalarınınkinden farklı belli seçenekler üzerine çeken bir eğilimler seti” olarak tanımlamıştır (Booth, 1979). Booth “stratejik kültür” veya “ulusal stil”i “belli bir ulusal askeri kuruma ait düşünme ve eylem alışkanlıkları” veya “harbin politik hedefi ve onu başarmak için en etkili strateji ve operasyonel yöntemler hakkında bir askeri kurumun sahip olduğu düşünce ve davranışlar seti” şeklinde tanımlamıştır (Klein, 1991).

Snyder (1990) daha sonradan, ilk defa “stratejik kültür” terimini kullandığında klasik anlamdaki “kültür” düşüncesini kastetmediğini açıklayarak konseptten vazgeçmiştir. Ona göre, “Devletler arasındaki stratejik davranış farklılıkları subjektif kültürel farklılıklarla değil, söz konusu devletlerin iç ve dış şartları arasındaki objektif farklılıklarla açıklanabilir; kültür olsa olsa en son başvurulabilecek bir açıklamadır.”

Booth buna karşılık olarak Snyder'in nükleer oryantasyonu ve "kültür" kelimesini yanlış kullanımına işaret ederek, onun stratejik kültür konseptine saldırısını reddeder. Booth'a (1990) göre, "Stratejik kültürü yok saymak, bir başka hükümet veya ulusu aşırı derecede anlaşılmaz kılmak ve böylece birilerinin teori ve politikalarını yanlış algılamadan kaynaklanacak tehlikelere maruz bırakmaktır."

Daha sonraları Alastair Ian Johnston (1993), ulusal liderlerin stratejik seçeneklerini etkileyen sembol, efsane ve inançlardan bahsetmiştir. Johnston'a göre, stratejik kültür —eğer varsa— davranışsal seçenekleri etkileyen belirsiz bir fikir oluşum ortamıdır ve devletler arası politik ilişkilerde kalıcı tercihler oluşumunda etkili bir rol oynayabilir. Johnston (1995) farklı kültürden ulusların tamamen farklı stratejik seçenek menüleri olduğundan ziyade, farklı toplumların aynı seçenekler üzerine farklı ağırlıklar yüklediklerini savunmaktadır.

"Politik kültür" ise stratejik kültürün temelini teşkil eden bir konsept olup, Lucian Pye ve Sidney Verba tarafından geliştirilmiştir. Pye (1965) politik kültürü "geleneklere duygusal yaşam vermek suretiyle, bir halkın ortak hatıralarını taşıyan ve canlandıran dinamik bir damar" olarak tanımlar. Başka bir deyişle, "Politik kültür, yani davranışlar, değerler, fikirler, duygular, bilgi ve maharetler, içinde halkın politik davranış geliştirdiği bir çerçeve oluşturur." (Almond & Powell, 1984).

Tanımlardan farkedileceği gibi, iki konsept arasında çok sıkı bir bağlantı bulunmaktadır. Politik kültürün stratejik kültürün oluşumu üzerinde çok büyük etkisi vardır. Politik kültür konsepti her bir ulus, grup veya şahsa uygulanabilir iken; stratejik kültür çoğunlukla karar mekanizmasının üst düzey elitine uygulanan politik ve askeri bir kavramdır.

Özgün Bir Arap Devleti Olarak Baasçı Suriye

Arap dünyasında ortak bir kültürün varlığına rağmen, Arap ülkelerinin ulusal karakterleri arasında ciddi farklılıklar gözlemlenmektedir. Hz. Muhammed ve sahabeler döneminde yaşayan Yemenli Ka'b al-Ahbar'ın şunları söylediği rivayet edilir; (Patai, 1976)

Allah kainattaki her şeyi yarattığında, onlara birer de arkadaş verdi. Akıl (muhakeme) “[B]en Suriye’ye gidiyorum” dediğinde, isyan “[B]en de seninle gidiyorum” dedi. Bereket “[B]en Mısır’a gidiyorum” deyince, tevekkül “[B]en de sana eşlik edeceğim” diye karşılık verdi. “[B]en çöle gidiyorum” dedi yoksulluk. Sağlık “[B]en de seninle gidiyorum” diye ekledi.

Bu rivayet bir anlamda Arabistan, Afrika ve Doğu Akdeniz (Levant) Arapları arasındaki karakter farklılıklarını vurgulamaktadır. Buna göre Suriye Arap dünyasında geleneksel olarak akıl ve maharet yanında isyankârlığın da anavatanı olarak anılmaktadır. Hem Arabistan merkezli İslam Devletine bayrak açıp Halifeliği ele geçiren Emeviler’in başkentinin, hem de Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeki Arap ayaklanmasının fikri merkezinin Şam olması bu folklorik inancı teyit etmektedir.

Suriye’nin politik kültüründe kökleşmiş olan iki önemli efsane vardır. Bunlar “Büyük Suriye ideali” ve “Baas ideolojisi”dir. Suriye milliyetçiliğinin adı olan “Büyük Suriye” fikri, Brezilya’da yetişmiş olan Antun Sa’adeh isimli Lübnan asıllı hristiyan bir Arap tarafından geliştirilmiştir. Açıkça “nasyonel sosyalizm” propagandası yapan Antun Sa’adeh’in Alman Nazileriyle ilişkisinin olduğu bilinmektedir. (Roberts, 1987)

“Büyük Suriye” teorisi eski Osmanlı vilayeti Suriye’nin Irak ve Kıbrıs’la birleştirilmesini savunmaktadır (Devlin, 1976). Kesinlikle hiçbir tarihi veya antropolojik gerçeğe dayanmamasına rağmen, bu teori Suriyelilerin fikir dünyasını etkileyen güçlü bir siyasal doktrin olmaya devam etmektedir. “Büyük Suriye” düşüncesinin Irak, İsrail, Ürdün, Kıbrıs ve Türkiye’nin Hatay vilayetini kapsadığı dikkate alındığında; bu düşüncenin, bölgesel barış ve istikrarı tehdit eden Suriye yayılmacılığın ta kendisi olduğu görülmektedir.

Baas (Diriliş) Partisi, ortodoks hristiyan bir Arap olan Michel Aflak ve sünni müslüman Arap olan Selahaddin Bitar tarafından, 4 Nisan 1947’de Şam’da kurulmuştur. İkisi de Şam’ın yerlisi olan bu şahıslar, Fransa’da Sorbonne Üniversitesi’nde eğitim görmüşlerdir. Baas Partisinin kuruluşundaki sloganı “özgürlük (bağımsızlık), birlik (Arap birliği) ve sosyalizm”dir. Suriye’nin Fransız mandasından kurtulup bağımsızlığını kazanmasından sonra “özgürlük” bir dereceye kadar önemini yitirmiş; “birlik ve sosyalizm” parti doktrininin temel prensipleri haline gelmiştir.

Baas Partisi sadece bir ülkeye özgü olmayıp, farklı ülkelerde kolları bulunan genel bir Arap partisi olarak kurulmuştur. Daha çok romantik ve mistik öğeler taşımasına rağmen, Arap milliyetçiliği Baas ideolojisinin temeli olagelmıştır. Bir uzmana göre, “Arabizm Baasçı doktrinin merkezi ve soylu ve muzaffer bir geçmişe sahip bir ulusun yaratıcı dehasına olan sarsılmaz inancın şekillendirdiği o doktrinin çekirdeğidir.” (Hopwood, 1988).

Baasçılar Arap dünyasının yapay olarak bölünmüş olduğuna inanmakta ve ondan “anavatanın farklı kesimlerindeki Arap halkı” olarak bahsetmektedirler. Onlara göre mevcut Arap devletleri büyük Arap ulusunun sadece birer “bölge”leridir (Olson, 1982). Tüm Arapların tek bir ulus teşkil ettiğini belirten Baas Partisi tüzüğü, “[B]ir devlet çatısı altında yaşamak ve kendi kaderini belirlemek bu ulusun doğal hakkıdır” demektedir. Tüzükte Arap anavatanının tanımı, “[Ü]zerinde Arapların yaşadığı yeryüzü parçası olup; Toros

dağları, Zağros Dağları, Basra Körfezi, Arap Denizi, Habeş Dağları, Sahra Çölü, Atlantik Okyanusu ve Akdeniz arasında kalan bölge” şeklinde yapılmaktadır.

Burada iki nokta hemen dikkat çekmektedir. Birincisi; halen Arapların kontrolünde olan, fakat nüfus çoğunluğu Arap olmayan bölgeler bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak, Kuzey Irak, Bahr al Gazal, Yukarı Nil ve Sudan’ın ekvatoryal vilayetleri verilebilir. İkincisi, Arapların anayurdu olarak belirtilen bölge içinde yer alıp, halen başka ülkelerin toprağı olan üç bölge mevcuttur. Bunlar İsrail, İran’ın Kuzistan eyaleti ve Türkiye’nin Hatay vilayeti (ve hatta Çukurova)’dır. Bu üç bölgeden Kuzistan hariç diğer ikisinin nüfus çoğunluğu Arap değildir. Dolayısıyla, Baas Partisinin ideolojisi yayılmacılık üzerine kurulmuş olup, bölge ülkeleri arasında gerilim ve hatta düşmanlık yaratmaktadır.

Arapların birleşmesi konusunda Suriye’nin oynadığı iki tarihi rol vardır. Bir yandan, Arap birliği idealinin doğum yeri Suriye’dir. Arap milliyetçiliğı fikri Suriye politikasının mayasında vardır ve bu meşale Suriyeliler tarafından diğer Arap ülkelere nazaran daha bir sadakatle taşınmaktadır. Öte yandan “bölgecilik” de tam bir Suriye imalatıdır.

Mısır ve Suriye’nin katılımıyla 1958’de Cemal Abdül-Nasır liderliğinde kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin 1961 yılında dağılması ve ayrıca Bağdat ve Şam’daki Baasçı hükümetlerin 1963’te bir federal birlik oluşturma teşebbüslerinin başarısız olması, Baas ideolojisine önemli bir darbe vurmuştur. Özellikle Irak’taki Baasçı hükümetin 1963 Kasım’ında düşmesi ve Nasır ile Baas Partisi arasında keskin bir düşmanlığın başlamasıyla, Arap birliği fikri pratik bir hedef olmaktan çıkmıştır.

Baas ideolojisinin ikinci prensibi sosyalizmdir. Michel Aflak 1950’de yazdığı bir yazıda “[B]aas sosyalizmi, Arap anayurdundaki zenginliğin dağılımını yeniden düşünmek ve vatandaşlar arasında ekonomik adalet ve eşitliğı garanti edecek temelleri kurmayı

amaçlayan ekonomik bir organizasyonla sınırlıdır.” demektedir.” Burada işaret edilen sosyalizm anlayışı şüphesiz Batı sosyalizmi ve komünizmden farklıdır. Bu haliyle sosyalizm prensibi Arap birliği prensibine göre daha sonra gelen, ikinci öncelikli bir konudur (Rabinovich, 1972). Parti kurucuları bir çeşit “milliyetçi sosyalizm” vaz’etmişler ve sosyalizmi Arap birliğinin bir unsuru olarak tanımlamışlardır.

Suriye’nin önemli sanayi kurum ve kuruluşlarının tümü, 1965 başlarına doğru tamamen devlet kontrolüne alınmıştır. Bununla birlikte arazi üzerindeki şahıs mülkiyeti korunmuş ve küçük çaplı bir toprak reformu yapılmıştır. Sosyalizm ayrıca çağdışı sosyal yapıyı yok edip, Suriye halkını modern bir toplum haline getirebilecek ilerici bir düşünce olarak görülmüştür. Bu alanda yapılan çalışmalar kapsamındaki ilk iş, sosyalizmle İslam’ı barıştırmak olmuştur. Michel Aflak bu projeyi “[B]aasçılığın İslama uyması yerine, İslam Baasçılığa uymalıdır” şeklinde formüle etmeye çalışmıştır. Aflak’a göre İslam esasında bir Arap hareketi olup, amacı Arabizmin yenilenmesi ve icraata geçirilmesidir (Moosa, 1987).

Baas Partisi’nin teşkilatı, liderler ve diğer nüfuzlu kişilerin yakınları ve arkadaşlarının oluşturduğu küçük bir grup üzerine bina edilmiştir. Başlangıçta bir azınlık partisi olarak düşünülmemesine rağmen, parti üyelerinin büyük çoğunluğu azınlıklardan gelmektedir. Bu yüzden, Suriye Baas Partisi askeri bir darbe ile iktidara gelinceye kadar asla bir kitle partisi olarak algılanmamıştır.

Hafız Esad İktidarı ve Yeni Baas Kültürü

Baas Partisi kurucularının öngördüğü demokratik yollarla değil, 8 Mart 1963’te askeri bir darbe ile iktidara gelmiştir. Parti mevcut hükümetin işbaşından uzaklaştırılmasında lider rolü oynamamasına ve darbeye iştirak edenlerin çoğunun parti kontrolü dışındaki Askeri Komite üyesi olmalarına rağmen, bu darbe “Baas Devrimi” olarak bilinmektedir.

İlk olarak, siyasete asker müdahalesi ve politize olup içeriye odaklanmış bir ordu bu dönemde Suriye Baasçılığının çok bilinen bir karakteri haline gelmiştir. İkincisi, hizipçilik ve mezhepçilik Suriye siyaseti ve Silahlı Kuvvetleri içinde kurumsallaşmıştır. Bazı azınlık grupları ve özellikle Nusayriler⁶, devlet aygıtında nüfuslarıyla kıyaslanmayacak kadar büyük bir temsil imkanına kavuşmuşlar ve devlet kadrolarındaki en kritik mevkileri işgal etmişlerdir. Üçüncüsü, 17 yıllık bir süre içinde 13 ncü kez yapılan kanlı bir darbe ile radikaller hükümet ve partiyi 1966'da ele geçirip, Baas'ın nispeten daha ılımlı olan kurucularını ülkeden kovmuşlardır. Yeni Baas sosyalizme yapılan vurguyu artırmış; buna karşılık Sovyetler Birliği ülkenin bazı modernizasyon projelerine finansman sağlamak suretiyle yeni rejimi adeta vaftiz etmiştir.

Dış dinamiklere gelince, Arap birliği eski tüfek Baasçılar için bir nostalji haline gelmiştir. Suriye, Mısır ve Irak'ı birleştirmeyi amaçlayan “Üçlü Anlaşma” 1963'e başarısızlığa uğrayınca, Irak'ta Baas Partisi hükümetten uzaklaştırılmış ve Mısır lideri Nasır Baas'la ipleri tamamen koparmıştır. O andan itibaren, Suriye Baas Partisi'nin Pan-Arabist niteliği sadece meşruiyet sağlamaya ve diğer Arap ülkelerinin iç işlerine karışmaya yarayan bir araç haline dönüşmüştür.

İkincisi, Yeni-Baas liderleri dikkatlerini Siyonizm ve İsrail'e yöneltmişler; ancak İsrail'e karşı birleşik bir Arap cephesi kurma girişimlerine rağmen, 1967'de İsrailliler karşısında utanç verici bir

⁶ Muhammad Ibn Nusayr tarafından 9 ncü yüzyılda kurulan Nusayrilik, Ali (*mana*), Muhammad (*ism*) and Salman al-Farisi (*bab*) üçlemesine itikat eder. Nusayriler dini doktrin açısından Türk Alevileri, Iraklı Türkmen Şabaklar ve İranlı Ehl-i Hak gruplarıyla karıştırılmamalıdır. Daha fazla bilgi için, Bkz. Matti Moosa, *Extremist Shiites, The Ghulat Sects* (Syracuse: Syracuse University Press, 1987), Moojan Momen, *An Introduction to Shi'i Islam, The History and Doctrines of Twelver Shi'ism* (New Haven and London: Yale University Press, 1985).

yenilgiye uğramışlardır. Suriye bu savaşta güvenliği için stratejik öneme sahip Golan Tepeleri'ni kaybetmiştir.

Üçüncü olarak, Baas rejimi ülkesindeki Filistinli unsurlara karşı bir harekete girişen Ürdün Kralı Hüseyin'e müdahale etmek suretiyle hayati bir hata işlemiştir. Suriye'nin müdahalesi başarısız olmuş; Filistinlilere yardım etmek üzere gönderilen Suriye kuvvetleri büyük kayıplar vermişler ve Filistinliler bir daha bellerini doğrultamayacak şekilde Ürdün Ordusu tarafından yenilgiye uğratılmışlardır. Suriye Baas rejiminin bu stratejik hatadan elde ettiği tek şey, İsrail'e ilave olarak bir Arap devletini de kendisine düşman hale getirmek olmuştur.

Suriye politikasındaki bu kötü gidişe dur diyen Hafız Esad'dır. Suriye rejimi iktidara geldiği 1970'ten öldüğü yıl olan 2001'e kadar adeta onun adıyla özdeşleşmiştir. Bu yüzden, Suriye'nin stratejik ve politik kültürünü anlamak isteyen herkes, öncelikle Hafız Esad'ın kişiliğini incelemelidir.

Esad, Matavirah aşiretinin Numailatiya kolundan bir Nusayri olarak, 1930 yılında El-Kardaha'da dünyaya gelmiştir. Daha ilk kurulduğu anda, 1947'de Baas Partisi'ne katılmış olan Esad, 1952 yılında Hava Harp Okulu'na girmiştir. 1958-1961 yılları arasında, o zamanlar Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin başkenti olan Kahire'de bir harp filosuna komuta etmiştir.

Esad'ın politikaya aktif olarak girmesi, Suriyedeki durumu düzeltmek amacıyla Kahire'de 1956 yılında gizli bir askeri komite kurulmasıyla başlar. Bu komitenin liderliğini Baasçı üç Nusayri (Salah al-Jadid, Hafız Esad ve Muhammed Ümran) ve bir Dürzi (Hamad Ubayd) subay yapmaktadır. Görüldüğü gibi, lider kadrodaki dört subayın hepsi de ülkedeki azınlık dini gruplardan gelmektedir. Bu subaylar 1963'te Baas'ın iktidara gelmesiyle birlikte, Ulusal Devrim Komutanlığı üyesi yapıldılar. Daha sonra kendilerini göreve getiren ilk Baas rejimini yıkıp, 1966'da yönetimi ele geçirdiler.

1966 darbesinden sonra Hafız Esad aynı anda hem Savunma Bakanlığı hem de Hava Kuvvetleri Komutanlığı görevlerini üstlenmiş ve 1968’de rütbesi generalliğe yükseltilmiştir. Bilahare 1967 Arap-İsrail Savaşı ve Ürdün’e yapılan askeri müdahaledeki başarısızlıkları kullanarak, Jadid ve arkadaşlarını safdışı etmiştir. Jadid politik çevreler ve kamuoyunda daha çok sevilirken, Esad daha çok ordu içinde örgütlenmiş ve Şam’ı askeri yöntemlerle kendi kontrolüne almıştır. Esad’ın yaptığı ilk iş muhalefet liderlerini tutuklayıp hapse atmak ve kendini Başbakan ilan etmek olmuştur. 1971’de yapılan bir referandumla da Suriye Devlet Başkanı seçilmiştir.

Esad’ın 30 yıl iktidarda kalması ancak kişisel nitelikleri ve politik maharetiyle açıklanabilir (Ma'oz, 1986):

Uzun ve etkileyici görüntüsü, sessiz ve sakın tarzı, resmi ve onurlu duruşu, kendini daha çok kararlılık, tutarlılık ve inatçılık şeklinde gösteren güçlü bir kişiliği ifade eder. Askerlik mesleği esnasında elde ettiği bir otorite ve güven havasına sahiptir. ... Ayrıca Esad muhtemelen rençber ve azınlık geçmişinden gelen içgüdüsel bir temkin, sabır ve gerçekçiliğe sahip, mahir bir politikacıdır.

Esad geleneksel Arap kültürünün aksine mükemmel bir zamanlama yeteneğine sahiptir. Öncelikle düşmanlarının kendi iç problemleriyle zayıflamasına izin verir ve onları birbirlerine karşı kullanır. Daha sonra iyice zayıflamış hedefine karşı harekete geçer ve onu yok etmek için mümkün olduğunca az kaynak kullanmaya çalışır. ABD eski Başkanlarından Carter (1985), Esad’ı tarif ederken; “[A]maçlarına ulaşmada son derece sabırlı ve geleceğe yatırım yapan; Suriye’nin çıkarlarının Orta Doğu’daki daha güçlü oyuncular tarafından ihmal edilmemesini sağlamak için devamlı olarak durumu manipüle eden bir şahıs” demiştir.

Esad'ın temel gayesi kendisinin ve Suriye'nin çıkarlarını tek taraflı olarak takip etmektir. Nusayri kültüründen gelen gizli ve kapalı tabiatı, amaçlarına ulaşmada kullandığı zalimlik ve pragmatikliği, ona bazen saldırgan ve hırslı bir görünüm vermektedir. Fakat onun bölgesel hareketleri muhtemelen Suriye'nin iç ve dış güvenliğini artırmaya yönelik savunma amaçlı hareketlerdir. Esad'ın aslında 30 yıl boyunca yaptığı Suriye'nin güç açısından yetersizliklerini diplomatik ve politik manevralarla dengelemeye çalışmak ve böylece ülkenin zafiyetlerini maskeleyen olmuştur (Kessler, 1987).

Baas davasına sözde hizmet etmesine rağmen, büyük ihtimalle kuvvetli ideolojik saplantıları olmamıştır. Bir Arap yazar onun için “Esad kötü durumları kendi avantajına dönüştürebilen, mükemmel bir Makyavelist hayvandır” demektedir.” (Faksh, 1993). Bu haliyle Esad tarafları birbirine karşı kullanan fırsatçı, dostluk ve düşmanlığında yarını düşünerek esnek davranan bir kişiliktir. Dolayısıyla Esad'ın Suriye'sinin dostluğu ve düşmanlığı kalıcı değildir.

Esad'ın yönetimi ele geçirdiğinde ilk düşüncesi, kendi iktidarı ve ülkenin iç istikrarını sağlama almaktı. Bütün dikkatini rejime olan desteğin artırılması ve silahlı kuvvetleri İsrail'i standart alarak güçlendirmeye yöneltti.

Tek adam yönetimini sağlamlaştırmak ve Devlet Başkanlığı makamını kişiselleştirmek maksadıyla, 1973 yılında hazırlattığı Anayasa ile kendisine geniş politik ve askeri güç ve önemli derecede yasama yetkileri sağladı. Başkan'ın Silahlı Kuvvetler Başkomutanı olduğu tescil edildi. Başkan aynı zamanda Baas Partisi'nin de Genel Sekreteri idi.

Politik tabanını genişletmek maksadıyla, Şubat 1971'de aslında uygulamada çok az güce sahip “Halk Konseyi”ni kurdu. Ayrıca, Nasırcılar, sosyalistler ve komünistler gibi sol grupları kendi yanına çekmek amacıyla “Milli İlerici Cephe”yi oluşturdu. Bu tedbir ve girişimler, Esad'a ülke elitininin büyük çoğunluğunu rejime entegre

edip eritme olanağı bahşetti. Bir taraftan Nusayrilerin yakın desteğine güvenirken; diğer taraftan Baas partisinin sosyalist, laik ve Suriye milliyetçisi renklerini kullanarak, kırsal kesimden bir kısım halkın da rejime destek vermesini sağladı. Bunları yaparken Türkmenler dâhil etnik azınlıklar üzerinde ağır bir Araplaştırma politikası izlemekten de geri kalmadı.

Esad daha sonra yakın çevresindeki güvenilir kişilerden oluşan Cemaat (Jama'a) adında bir grup kurdu. Bu grubun görevi, rejimin iç ve dış düşmanlara karşı korunmasında Esad'a yardımcı olmak ve Suriye'nin iç ve dış politikalarını hükümet üstü bir organ olarak belirlemektir. Cemaat'ın bütün üyeleri Esad'a sadakatle bağlı kişilerdi ve bunlar arasında Nusayriler kadar, Baas ideolojisine ve rejime yürekten ya da mideden bağlı bazı Sünni Araplar ve diğer azınlık mensupları da vardı.

Hafız Esad silahlı kuvvetleri kontrol etmek için de etkili tedbirler aldı. Hemen hemen bütün totaliter rejimlerde ortak bir uygulama olan “iki ordu” konseptini kullandı. Bilinen normal orduya ilave olarak, Saraya al-Difa isimli neredeyse tamamen Nusayrilerden oluşan 20 bin kişilik özel bir askeri muhafız kuvveti oluşturdu. Bu kuvvetin komutası Esad'ın kardeşi Rıfat Esad'a verildi. Muhafız kuvvetindeki üst rütbeli subayların çoğunluğu ile erbaş ve erlerin tamamına yakını Esadların kendi memleketlerinden seçildi. Ordu içindeki kıdemli subayların terfi ve atamalarındaki kriterler “Esadlara kişisel yakınlık, Nusayrilik, Baas particiliği, akrabalık, yoldaşlık” (Maoz) gibi hususlardı.

Bir azınlığın askeri desteğine bağlı bir rejim veya bir Nusayri subaylar cuntası imajı vermemek için, Esad kendisine hiç şüpheye mahal bırakmayacak şekilde sadık olmaları şartıyla, diğer mezheplerden de bazılarını generalliğe yükseltti. Fakat bu generallerin yetkileri bir ya da iki derece altlarına yerleştirilen Nusayri subaylar kanalıyla hep kısa devreye uğratıldı (Van Dam, 1979).

Sonuç olarak, toplam nüfusun yaklaşık %12'sini oluşturan Nusayriler partiyi, orduyu, bürokrasiyi ve kısaca tüm rejimi kontrolleri altına aldılar. Bu durum Esad'ın hem iç muhalefet hem de Arap ülkeleri tarafından mezhepçilikle suçlanmasına yol açtı. İsrail'e yaptığı geziye Esad'ın getirdiği eleştiriye karşılık olarak, Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat, 25 Mart 1978'de Suriye rejimini “öncelikle Nusayri, sonra Baasçı, en sonra da Suriyeli” olarak niteledi (Van Dam). Esad'ı eleştiren iç muhalefet mensupları hapis, işkence ve ölümle kısa zamanda susturuldular

Esad muhafazakâr Sünni çoğunluğu laik Baas yönetimiyle barıştırmak için bazı politik ve ekonomik yöntemler de kullanmıştır. Örneğin, “şeref ve inanç” üzerine edilen Başkanlık yeminini değiştirerek, eskiden olduğu gibi “Allah” üzerine and içilmesi geleneğini geri getirdi. Anayasa'da yapılan bir değişiklik “Başkanın müslüman olması” hükmünü koydurdu. Cuma namazlarına ve diğer toplu ibadetlere katılmaya başladı.

Esad'ın ekonomik politikası, iş dünyası üzerindeki katı sosyalist devlet kontrolünü gevşetmek suretiyle çoğunluğu Sünni olan orta sınıfı rejimle barıştırmayı amaçlıyordu. Ancak bunun yanında, Suriye'deki işgücünün yarısını istihdam eden kamu iktisadi teşebbüslerini de desteklemeye devam etti. Büyük halk yığınlarını hareketlendirmek amacıyla, Ticaret Birlikleri Genel Federasyonu, Çiftçiler Genel Birliği, Öğrenciler Genel Birliği gibi kitle örgütlerini kuvvetlendirdi.

Bu girişimler Baas Partisine kırsal kesimden, hatta dindar Sünni kesimden bile destek sağlamaya başladı. Çiftçilere sağlanan destek ve sübvansiyonlarla Müslüman Kardeşler (Ikhwan al-Muslimin) örgütünün köylerde taban edinmesine engel olundu. Fakat radikal Sünni muhalefet şehirlerde özellikle Hama ve Halep'te devam etti. Şubat 1982'de Hama'da silahlı bir ayaklanma başlatan Müslüman Kardeşler örgütü, onlarca devlet yetkilisi ve askeri öldürdükten sonra şehrin kontrolünü ele geçirdi. Buna karşılık Rıfat Esad

komutasındaki elit askeri birlikler şehri yoğun bir top ateşi ve hava bombardımanına tuttu. Hedef ayırt etmeksizin yapılan bu bombardıman sonucunda binlerce sivil hayatını kaybetti ve şehrin büyük bir kısmı tahrip edildi.

Esad'ın gücü bir nevi başkanlık monarşisi diyebileceğimiz sistem içinde toplamak için akraba ve mezhep dayanışması, Baas particiliği ve bürokratik komuta gibi araçlar kullandı (Hinnebusch, 1993).

Esad çevresine istediği gibi yönlendirebileceği esnek veya yozlaşmış tipleri topladı... Bunların kaçakçılık gibi yasadışı yollar ve yolsuzluklarla zenginleşmesine göz yumdu. Bu durum, elit denilen bu şahıslara rejimi savunmaları için yeterli bir sebep teşkil etti.

Ülkedeki güçler mozayigi ve yukarıda tarif edilen “patron-müşteri” sisteminin nasıl çalıştığını analiz etmeden, Esadlar dönemi Suriyesi'nin ulusal düşünme tarzını tam olarak kavramak oldukça güçtür.

Başkan'la olan ilişkiler sadece kişisel yakınlığı artırmakla kalmayıp, dinsel kökene bağlı kalınmaksızın güce ulaşmayı da mümkün kılmaktadır. Bu yüzden Başkan'ın etrafındaki ilk halkayı oluşturan klik yani Jama'a, Suriye toplumunun her tarafını kaplayan yolsuzluk veya başka bir deyimle “patronaj” ağları piramidinin en tepe noktasıdır. Patron olarak Esad'ın bu grup içindeki rolü, kendisine itaat ve hizmet edenlere servet ve güç dağıtmaktır. Grup dışında ise, Esad'ın adamları ve onların daha düşük statülü müşterileri arasında benzer bir ilişki vardır. Dolayısıyla söz konusu patronaj sistemi, bir nevi alışveriş karşılığında elit kesimi rejimi kabullenme ve hatta onu destekleme noktasına götürmekteydi (Sadowski, 1988).

Esad, Parti doktrini ve gelişme stratejisini rejimin orta direğini oluşturan kırsal kesim ve küçük burjuvazi istikametinde geliştirirken, ülkesini Ortadoğu arenasında hatırı sayılır bir güç

haline getirebilmek için bir seri tedbirler almaktan da geri kalmamıştır. Suriye'ye mali destek sağlayan Libya lideri Kaddafi ile ilişki geliştirdi. Sudan, Mısır ve Libya'yı ziyaret edip, kesintiye uğramış olan Şam-Amman ilişkilerini yeniden yoluna koydu. Jadid rejiminin düşmanları Tunus ve Fas ile olan ilişkilerini normale döndürdü. Parti içindeki Pan-Arabistleri tatmin etmek için, yeni bir Arap Federasyonu girişimine bile önayak oldu.

En önemlisi, Moskova'yı ziyaret ederek Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler başlattı. Aslında Enver Sedat'ın 1972'de Sovyet danışman ve teknisyenlerini kovmasından sonra, Sovyetler Birliği Ortadoğu'da yeni bir köprübaşı aramaktaydı. Dolayısıyla Suriye-Sovyet ilişkisi tam bir "mantık evliliği" idi. Suriye bu tarihten sonra Sovyetlerin bölgeye yaptığı yardımdan en fazla yararlanan ülke haline geldi. Suriye'nin askeri yapılanma ve ekonomik gelişmesi tamamen Sovyet yardımı üzerine inşa edildi.

Sovyet yardımı Suriye'nin askeri gücünü o güne kadar erişilmemiş bir seviyeye çıkardı. Bu silahlanma kampanyasında öncelik, İsrail'in son derece gelişmiş hava kuvvetlerine karşı hava savunmasına verildi. Suriye'ye ait SAM bataryalarında 1970'lerde istihdam edilen Sovyet personel sayısı 8 bin kadardır (Roberts, 1987).

Camp David Anlaşması'ndan sonra Suriye, İsrail'e karşı olan en önemli askeri güç olarak ortaya çıktı. Ancak öncelikle Suriye ekonomisi böyle bir gücü destekleyecek durumda olmayıp, dış finansman olanakları da çok kısıtlıydı (Clawson, 1989). Özellikle Sovyetler Birliğinin çökmesinden sonra, Suriye en önemli yabancı ortağı ve teknoloji ithal edeceği ülkeden mahrum kalmıştı. İkincisi, dış kaynaklara aşırı bağımlılık Suriye askeri gücünü uluslararası ilişkilerdeki dalgalanmalara karşı hassas kılmakta, ordunun taarruz kabiliyeti ile savaşma süresini sınırlamaktaydı.

Üçüncüsü, Suriye nükleer caydırma yeteneğine sahip olmadığından, bu zafiyetini "insanlık dışı" sayılan ve uluslararası konvansiyonlarla yasaklanmış olan biyolojik ve kimyasal silahlarla gidermeye

çalışmıştır. Bu durum Suriye'nin imajını son derece olumsuz bir biçimde etkilemekteydi.

Dördüncüsü, donanma bakımından zayıf olması nedeniyle, Suriye deniz kuvvetlerine ve amfibi harekate karşı hassastı. Ayrıca Suriye'nin askeri istihbarat teşkilatı çok bölünmüş bir yapıda ve adeta bir iç güvenlik kuvveti gibi çalışmaktaydı.

Sivil-asker ilişkileri açısından Suriye Silahlı Kuvvetleri “subjektif sivil kontrol” altında tutulmaktadır. Bu tür bir sivil-asker ilişkisi genellikle askeri profesyonelliği azaltmakta ve silahlı kuvvetlerin sahip olması gereken mesleki otonomiye ortadan kaldırmaktadır (Huntington, 1957).

Bazı bilim adamları sivil-asker ilişkilerini silahlı kuvvetlerin görevi ile bağdaştırmaktadırlar. Buna göre geleneksel bir dış askeri tehdit varsa o ülkede sivil-asker ilişkileri istikrarlıdır. Aksine iç tehdit güçlüyse orduyu kontrol altına almak daha zordur (Desch, 1996). Öte yandan bazıları da kuvvetli bir uluslararası tehdit ortamında askerlerin politikada etkisinin fazla, tehdit az ise bu etkinin daha düşük olacağını savunmaktadırlar (Lasswell, 1941).

Suriye'nin konumunun bu iki zıt görüşün tam ortasında bir yerde olduğu söylenebilir. Ciddi bir dış tehdit olarak İsrail vardır. Potansiyel iç tehditler olarak da anti demokratik tedbirlerle korunmaya çalışılan hassas bir demografik denge ile mezhepçilik ve radikal dini akımlar bulunmaktadır. Bu durum Suriye için tuhaf bir sivil-asker ilişkisi yaratmıştır.

Hafız Esad Döneminin Önemli Olayları

Hafız Esad'ın iktidarı döneminde meydana gelen bazı olaylar, ona yeteneklerini uygulama alanına koymak yanında politik ve stratejik düşüncelerini geliştirme olanağı da sağlamıştır.

Arap-İsrail Savaşı (1973)

Esad'ın bu savaştaki ana hedefi, 1967'de İsrail tarafından işgal edilen Suriye'ye ait Golan Tepelerini geri almaktır. Bu amaca ulaşmak maksadıyla, öncelikle Sina ve Golan cephelerinde aynı anda taarruza geçmek için Mısır'la anlaştı. Savaşa aktif olarak iştirak etmemelerine rağmen Ürdün ve Irak da Arap ittifakına dahil edildi.

Saldırı planlandığı şekilde 6 Ekim 1973 tarihinde başladığında, Araplar hiç beklenmedik bir baskın etkisi sağladılar. Harekatın ilk dört günü Araplar çok açık olarak İsraillilere karşı üstünlük sağladılar. Her iki cephede de İsrail savunma hatlarını yarıp, İsrail kuvvetlerine önemli kayıplar verdirdiler. Suriye Golan Tepelerinin büyük bir bölümünü ele geçirdi. Fakat dördüncü günden sonra ABD askeri yardımını da alan İsrailliler ilk karşı taarruzu Suriye kuvvetlerine yönelttiler. Bu karşı taarruz esnasında İsrail kuvvetleri 1967 ateşkes hattını kolayca geçip Şam'a 35 km mesafeye kadar ilerlediler. Daha sonra güneyde Sina cephesinde sıklet merkezi oluşturup Mısır kuvvetlerini yenilgiye uğrattılar. Suriye 31 Mayıs 1974'te sadece Golan bölgesinin merkezi Qunaitra'yı geri alabildiği bir ateşkesi imzalamak zorunda kaldı. Sonuçta Golan tepeleri İsrail'in kontrolünde kaldı.

Fakat Esad politik yeteneğini kullanarak bu yenilgiyi kendi lehine çevirmeyi başardı. Askerler ve sivil halk geçmişten daha iyi savaştıklarına inandılar ve İsrail'in "karşı konulmazlığı" efsanesi delindi. Esad'ın daha sonraki hamlesi İsrail'le ikili bir anlaşma arayan Mısır'ı izole etmek ve Sedat'ı Arap davasına ihanet eden bir hain olarak damgalamaktır. Böylece Suriye savaştan Arap dünyasının lideri olarak çıkan ülke oldu.

Petrol üreten Arap ülkelerini bir ambargoya teşvik etmek suretiyle, Esad Batı'ya karşı "petrol silahı"nın icad edilmesine de katkıda bulundu. Irak, Cezayir, Libya, Güney Yemen ve FKÖ ile birlikte "Red Cephesi" adı altında resmi bir ittifak oluşturdu. Savaştan ders alarak, büyük bir askeri yapılanma ve silahlanma hamlesi başlatıp, İsrail'le stratejik denge politikası kapsamında süper güç bir müttefik

olan Sovyetler Birliği'ne olan bağımlılığını artırdı (Bannerman, 1995).

Suriye ve Lübnan Krizi

Suriye'nin Lübnan'a müdahalesinin temel motifi, Suriye ve Lübnan'ın bölünmezliği, ya da birbirinden ayrılmazlığı düşüncesidir. Suriyelinin kafasında Lübnan Büyük Suriye'nin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu yüzden iki ülke birbirinin başkentlerinde büyükelçilik bile açmamışlardır.

İkincisi, Suriye'nin Lübnan'da çok büyük ekonomik çıkarları vardır. Lübnan'ın limanları ve özellikle Beyrut, Suriye ekonomisinin dış açılma yani dış dünyaya çıkış kapılarıdır. Aynı zamanda Lübnan Arapların kültürel ve entellektüel merkezlerinden biridir.

Üçüncüsü, Lübnan'ın coğrafi konumu Suriye'nin askeri ve güvenlik çıkarlarını yakından ilgilendirmektedir. Suriye'nin askeri planlamacıları sağ kanatlarının bir kuşatmaya karşı hassasiyetinden devamlı endişe etmektedirler. Lübnan Suriye'nin kontrolünde olmadığı müddetçe, İsrail'e Suriye kuvvetlerinin yanına taarruz etmek için potansiyel bir çıkış imkânı vermektedir.

Dördüncüsü, Lübnan'daki din ve mezhep çatışmaları kontrol altına alınmazsa, Suriye'nin pek hassas olan iç dengelerine sirayet edip rejimi tehdit altında bırakabilir. Beşincisi, Lübnan'ın daha fazla kaos ve bölünme içine girmesi, İsrail'in söz konusu ülkeye müdahalesine sebep olabilir. Son olarak, Lübnan üzerinde sağlanacak sıkı bir kontrol, FKÖ'yü Esad rejiminin kanatları altına sığınmaya zorlar.

Esad, 1976'daki ilk müdahale esnasında Suriye içinde ve diğer Arap başkentlerindeki şiddetli muhalefete rağmen, solcu müslümanlar ve FKÖ ittifakına karşı İsrail'le birlikte hareket eden hristiyan Marunîleri destekledi. Bunu yaparken Esad'ın üç hedefi vardı. İlk olarak statükoyu korumayı yani Lübnandaki Marunî hâkimiyetini sürdürmeyi amaçlıyordu. Çünkü Marunî sermayesinin Suriye

ekonomisinde önemli bir yeri vardı. Ayrıca, Lübnan'ın tamamen dağılması halinde kurulacak bağımsız bir Marunî devleti İsrail'in doğal müttefiki olacaktı. İkincisi, sol kesim ve FKÖ ittifakının Marunîler üzerindeki muhtemel zaferi Suriye için bir felaket olurdu. Çünkü radikal bir Lübnan Suriye'nin rakibi ve düşman kardeşi Irak ile iş birliği yapabilirdi. Son olarak FKÖ'ye vurulacak bir darbe, söz konusu örgütü Suriye tarafından idare edilebilecek bir boyuta indirgerdi.

İlginç bir şekilde Suriye bu operasyon esnasında İsrail'le karşı karşıya gelmedi ve Güney Lübnan'ın İsrail tarafından işgaline de hiç karışmadı. Bazı araştırmacılar, bu operasyonun ABD sponsorluğunda Suriye ve İsrail arasında mutabakatla yapılmış ortak bir müdahale olduğunu savunmaktadırlar (Yaniv, 1986).

Lübnan'ın 1982 yılında İsrail tarafından işgali, Suriye ve İsrail'in Lübnan'da birbirine karşı savaşmama yönündeki centilmenlik anlaşması ile ters düşmüştür. Suriye'nin Filistinlileri dizginlemek için isteksizlik göstermesi ve Bekaa Vadisi'ne büyük takviyeler yapması üzerine İsrail Suriye'nin SAM bataryalarına saldırmış; bundan sonra Suriye İsrail'i Lübnan'da durdurmak ve etkisiz kılmak için değişik bir yöntem benimsemiştir (Yaniv).

Bu süreç esnasında Esad'ın politik üslubunun iki özelliği kendini göstermiştir: sebat ve merhametsizlik. Lübnan Devlet Başkanı Beşir Cemayel'in öldürülmesi, Suriye'nin kendi durumunu kurtarmak için başlattığı tedbirlerden sadece birisiydi.

Bu tedbirler ABD Büyükelçiliği, ABD Deniz Piyade binası ve bir Fransız karargahına bombalı saldırılar şeklinde devam etmiştir (Roberts, 1987).

Suriye ve Arafat arasındaki iplerin resmen kopması, Arafat'ın Beyrut'u terketmeye zorlanmasının hemen akabinde

gerçekleşmiştir. Fakat bu sefer Suriye'nin Lübnan'da kullandığı araçlar Şii ve Dürzilerdi. Aslına bakılırsa, Arafat'ın izole edilmesi ve FKÖ içindeki durumunun zayıflatılması Suriye stratejisinin yaptığı önemli bir hatadır. Çünkü, kendisine destek arayan Arafat bu maksatla Ürdün'e yönelmiş ve hatta İsrail'le ikili bir barış arayışı içine girmiştir ki; Arafat'ın her iki manevrası da Suriye'nin aleyhinedir.

İran ve Suriye'nin cömert destekleri sonucu Hizbullah'ın askeri yeteneklerinin belirli bir seviyeye gelmesiyle, Esad kendi ordusunu çatışmalardan uzak tutmayı başarmış ve İsrail'in Lübnan'daki direniş örgütleriyle kanlı bir savaşa sürüklenmesini uzaktan izlemiştir. O dönemde Hizbullah'ın İsrail'e verdiği zararlar o dereceye ulaşmıştır ki, İsrail Golan Tepeleri konusunda Suriye ile bir anlaşmaya varmanın önemini kavramaya başlamıştır (Harik, 1997).

Lübnanlı temsilcilerin Suudi Arabistan'ın Taif şehrinde 1989 yılında imzaladıkları “Milli Anlaşma Dokümanı” ve 1991 yılında Lübnan ve Suriye arasında imzalanmış olan “Kardeşlik, İş birliği ve Koordinasyon Anlaşması” Suriye'nin Lübnan üzerindeki özel nüfuzunu teyit etmiştir.

İran-İrak ve Körfez Savaşları

Suriye'nin Arap dünyasında lider rolü oynayabilmesi için, Mısır ve Irak'ın bir şekilde etkisiz kılınmaları ve Ortadoğu güç oyunlarının dışında bırakılmaları gerekmektedir. Mısır'ın İsrail ile barış anlaşması imzalaması sonucu 1979'da Arap dünyasından dışlanması nedeniyle, Suriye'nin tek rakibi olarak Irak kalmıştı. Esad bu nedenle Irak'ın önünü kesmek için 1979'da Humeyni'nin İran'ı ile bir ittifak oluşturmuştur.

22 Eylül 1980 tarihinde başlayan İran-İrak Savaşı esnasında, Suriye İran'a askeri, ekonomik ve politik olarak çok ciddi destek sağlamıştır. Örneğin, Kuzey Irak petrolünü Suriye ve Lübnan limanlarına taşıyan petrol boru hattını kesmiştir. Suriye ayrıca

havaalanlarını İran uçaklarına açmıştır. Irak içindeki muhalefeti ve Saddam Hüseyin rejimine karşı başlatılan ayaklanmaları desteklemiştir.

Irak da buna misilleme olarak, Suriyeli muhalif grupların katılımıyla “Suriye’nin Kurtuluşu İçin Milli İttifak” adı altında bir koalisyon oluşturmuştur. Müslüman Kardeşler örgütüne Hama’da başlatılan ve 30 bin kişinin hayatına mal olduğu iddia edilen ayaklanmayı desteklemiştir.

Suriye İran’a karşı bir Arap cephesi oluşturulmasını önlemekte genel olarak başarılı olmuştur. Bu maksatla Cezayir, Libya, Güney Yemen ve FKÖ’yü içine alan bir İran yanlısı kulüp oluşturmuş; Körfez Koordinasyon Konseyi (GCC)’ndeki İran karşıtı eğilimleri etkisiz kılmayı başarmıştır.

Sonuçta Irak Batı’nın da desteğiyle savaşı galip bitirmiş; Saddam Hüseyin savaştan güçlenmiş bir Arap lider olarak çıkmıştır. Bu bakımdan Esad’ın İran’la ittifakının Suriye’ye ne kazandırdığı konusu tartışmalıdır.

Saddam’ın 1990 yılında Kuveyt’ı işgal etmek suretiyle yaptığı stratejik hata, Esad’a dış güçleri kullanarak Irak’a yeni bir darbe indirme fırsatını tekrar vermiştir. Suriye’nin ittifak stratejisini “[D]üşmanımın düşmanı dostumdur” şeklinde özetlemek mümkündür.

Elbette Batı’nın yanında yer almanın Saddam’ın devrilmesine katkıdan başka sebepleri de vardır. Bir defa Suriye bu hareketiyle Kuveyt ve Suudi Arabistan’dan önemli miktarda mali yardım almıştır. Saddam karşıtı kulüpte yer almasıyla, Vaşington’un Suriye’yi teröre destek veren ülkeler listesinden çıkaracağını ümit etmiştir.

Suriye’nin stratejik kültürünün Soğuk Savaş’tan sonra bir değişim sürecine girdiğini söylemek mümkündür. Doğu Bloku’nun çökmesiyle birlikte Suriye ortaklarından çoğunu kaybetmiştir.

Suriye ekonomisi 1990'larda adeta iflasın eşiğindedir. İşte bu ümitsiz anda, Esad akıllı bir manevrayla Irak karşıtı koalisyon ve Ortadoğu Barış Sürecine yanaşarak, Suriye'nin yeni dünya düzeninin bir sonraki kurbanı olmasını bir süreliğine önlemiştir.

Kısmi bir ekonomik açılımla birlikte, ülkede yeni sosyal sınıflar ve politik güçler ortaya çıkmaya başlamıştır. Esad'ın son dönemlerinde Suriye'nin radikal ve militan tutumu yumuşamaya başlamıştır. Arap-İsrail meselesi gündemdeki yerini kısmen kaybetmiş ve yeni bir "önce Suriye" dönemi sinyalleri alınmaya başlanmıştır. Esad Körfez Savaşı'ndan sonra 1991'de yaptığı bir konuşmada şöyle demektedir (Cowell, 1991):

Olayların akışı tekrar tekrar gösterdi ki, bizim (Körfez savaşı'ndaki) tutumumuz doğru ve sağlıklı oldu; tıpkı Lübnan ve İran-Irak savaşındaki tutumumuz gibi. Biz ulusal çıkarlarımıza uygun olarak neyi yapabiliyorsak onu yaptık.

Hafız Esad Döneminde Suriye Stratejik Kültürünün Ana Hatları

Göreve geldiği günden ölümüne kadar Hafız Esad'ın Suriye'yi yönetme tarzı dışardan bakıldığında kısmen başarı olarak görülebilir. Kaldı ki Baas ideolojisi politik açıdan Suriye Arap toplumu için ilerici sayılabilecek bir programı öngörmekteydi. Suriye'nin Hafız Esad dönemindeki politik ve stratejik kültürünün önemli karakteristikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Hafız Esad uluslararası ilişkilerde kuvvet dengesine inanan klasik bir realisttir. Politika oyununu kuvvet üzerinden oynamayı sever. Suriye milliyetçiliği ve "Büyük Suriye" efsanesi Esad'ın Suriyesi için en önemli politik hedef motifleridir. Rejimin meşruiyetini sağlayan bir öge olduğu için Baas ideolojisi de tamamen bir kenara atılmaz.

2. Suriye'nin söz konusu dönemde en önemli endişeleri iç istikrar, Esad iktidarının bekası ve Suriye'nin dış tehditlere karşı güvenliği olmuştur.

3. Arap kültürünün ve ülkenin parçalı demografik yapısının bir mirası olarak, iç çatışma ve politik rekabet Suriye toplumunun bilinen bir yüzü haline gelmiştir. Baas rejiminin ayakta kalabilmesi için iç muhalefet birçok yöntemle etkisiz hale getirilmeye çalışılmıştır. Bunların arasında, her türlü baskı yönteminin kullanılması, patronaj ağının yerleştirilmesi, “böl ve yönet” taktiğine başvurulması, yolsuzluğun kurumsallaştırılması ve Parti'nin meşruiyet tabanı olarak kullanılması gibi yöntemler sayılabilir.

4. Suriye'nin geleneksel düşmanı İsrail'dir. Soğuk Savaş sonrasında Esad'ın rejimin meşruiyetini sürdürmek için sarılacağı tek ideolojik argüman olarak anti-Siyonizm kalmıştır. Suriye İsrail'i durdurmak için bir süre “stratejik denge” politikasını izlemiştir. Ancak, Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra dış desteğe dayanan bu politikanın devam imkanı kalmamıştır. Dolayısıyla Suriye'nin önceliği sadece Golan Tepelerinin kurtarılmasına kaymıştır.

5. Esad döneminde Suriye'nin Arap dünyasındaki rakipleri Mısır ve Irak'tır. Bu ülkeleri etkisiz kılmak ve Arap politikasından saf dışı etmek, Suriye'nin Araplar arası ilişkilerdeki başlıca hedefi olmuştur.

6. Esad'ın Suriye'si sürekli olarak Türkiye ile arasına bir mesafe koymaya ve Türkiye'ye serin davranmaya çalışmış; bu tutum daha sonraları açıkça düşmanlığa dönüşmüştür. Bunun sebebi Hatay'ın 1939'da Türkiye'ye katılması, Türkiye'nin demografik, ekonomik ve askeri gücünün üstünlüğü ve Suriye'nin Türkiye'nin su kaynaklarına olan bağımlılığıdır. Kuzey komşusunun gücünün ve buna karşı kendi ülkesinin sınırlamalarının farkında olan Esad,

Türkiye'nin Orta Doğu'da hakim bir güç olmasını engellemek için başta terörizm olmak üzere her türlü tedbire başvurmuştur.

7. Şam'daki yöneticiler Lübnan ve Ürdün'ün Suriye'nin ayrılmaz parçaları olduğunu kabul etmekte ve özellikle Lübnan'daki Suriye hakimiyetine yönelecek her türlü girişime şiddetle karşı koymaktaydılar.

8. Suriye her seferinde güce dayalı ve uzlaşmaz bir strateji izlemesine rağmen, onun uluslararası ilişkilerdeki bu tutumu aslında savunma amaçlı olup, zayıflıktan kaynaklanmaktadır. O aslında ülkesinin demografik, ekonomik, askeri, politik ve iç istikrar bakımından zafiyetlerinin farkındadır.

9. Sınırları doğal engellere dayanmadığı ve toprakları Lübnan üzerinden gelecek bir kuşatmaya karşı hassas olduğu için Suriye askeri planlamacıları sürekli ülkelerini emniyetsiz hissederler.

10. “Düşmanımın düşmanı benim dostumdur” prensibi Esad'ın ittifak oluşturma konusundaki ana mantığını açıklar. Fakat Esad ittifaklar içinde dahi bağımsız bir dış politika uygulama eğilimi sergilemiştir.

11. Suriye, İsrail ile resmi olarak savaş halinde olmasına rağmen, İsrail birlikleri ile doğrudan karşı karşıya gelmekten sürekli kaçınmıştır. Askeri açıdan zayıf ve silahlanma açısından dış kaynaklara bağımlı olduğu için, dış düşmanlarına karşı başarılı bir “dolaylı tutum stratejisi” uygulamıştır. Esad'ın Suriye'si kendi düşmanlarına karşı başkalarını kullanmış ve düşmanlarının iç zafiyetlerini sürekli istismar etmiştir.

12. Esad dönemi Suriye Ordusunun stratejik görevleri İsrail'e direnmek, Türkiye ve Irak'ı caydırmak, Lübnan, Ürdün ve FKÖ'yü

ise kontrol etmektir. Bütün bunların üzerinde, rejimi iç muhalefete karşı korumak görevi yer almaktadır.

13. Son olarak, Suriye politik ve stratejik kültürünün en zayıf noktası kurumsallaşmamış olmasıdır. Bu kültür yıllar yılı Hafız Esad'ın şahsına bağımlı kalmıştır. Dolayısıyla Esad'ın ölümünden sonra ülkede bu konularda bir bocalama sürecine girilmiş ve ondan kalan miras üzerine yeni bir şey konulamamıştır.

Beşar Esad Dönemi

Hafız Esad hem kendi ailesinin iktidarını korumak hem de rejimin dayandığı tabanı bir arada tutabilmek için, kendisi 1980'lerde hastalandıktan sonra yerine oğlu Basil'i hazırlamaya başlamıştır. Ancak Basil Esad'ın 1994 yılında trajik bir kazada hayatını kaybetmesi üzerine, ikinci oğlu olan Beşar'ı devreye sokmuştur.

Aslen göz doktoru olan ve politikaya karşı ilgi ve heves taşımayan Beşar, mesleki bir çalışma için bulunduğu İngiltere'den alelacele çağrılarak kısa bir askeri eğitimi takiben Tümgeneral rütbesine yükseltilmiş; Şam'daki iş ve politika çevreleriyle tanıştırılmış ve kendisine Lübnan işlerinin koordinesi gibi bazı önemli görevler verilmiştir. Söz konusu görevler Beşar Esad'ı politikaya ısındırmış ve ona devlet işlerinin yürütülmesinde bazı tecrübeler kazandırmıştır.

Hafız Esad uzun süren bir rahatsızlık döneminin ardından 10 Haziran 2000'de vefat etmiştir. Devlet Başkanı'nın vefatıyla birlikte Beşar'ın iktidara getirilişi, tam babasının demokrasi anlayışına uygun olarak ve adeta hanedan geleneğinde tahtın el değiştirmesi şeklinde gerçekleşmiştir.

Beşar Esad'ın devraldığı Suriye, Internet kullanımının yasak olduğu, devlet haricinde kimsenin yayın yapma hakkının bulunmadığı, üretilen her fikir ve sanat eserinin sansüre tabi tutulduğu, insanların polis ve gizli servis elemanlarınca adım adım izlendiği ve bazı

kozmetik tedbirlere rağmen halen güdük bir kontrollü ekonominin hüküm sürdüğü bir ülkedir.

Otuz yıl boyunca böylesine zor şartlar altında yaşayan Suriye halkı, Beşar'ı ülkenin önünü açacak bir umut ışığı olarak görme eğilimine girmiştir. Hafız Esad'ın oğlu olmasına rağmen yeni Başkan'ın gençliği, pozitif bilimler eğitimi almış, Avrupayı görmüş ve orada yaşamış olması daha açık fikirli ve yenilikçi bir lider olacağı izlenimi vermiştir. Genç Esad'ın halkın umutlarını yeşerten vaatlerinden biri de Suriye'de idari reform ve gerçek bir hukuk düzenine duyulan acil ihtiyacı dile getirmesi ve yolsuzluğa bulaşmış olanları mutlaka adalete teslim etme konusundaki kararlılığıdır.

Ancak Beşar Esad her fırsatta Arap milliyetçiliğine atıf yapmaktan, hatta çekirdek bir Arap ortak pazarı oluşturmak gibi romantik söylemleri tekrarlamaktan da geri kalmamıştır. Dış politika konusunda ise babasının bilinen tutumunu ve “olmazsa olmaz” larını tekrarlamıştır. Bu bağlamda, hem Suriye'nin Lübnan'daki varlığının yapıcılığı ve gerekliliğine olan inancını dile getirmiş; hem de “[B]u toprak daima bizim olacak ve er ya da geç bize bir bütün olarak dönecek.” demek suretiyle Golan'da en küçük bir taviz bile vermenin mümkün olmadığını vurgulamıştır.

Ancak aradan geçen yıllarda Beşar Esad koltuğunu tam olarak emniyete alamamış; halkı tatmin edecek bir liderlik ve karizma sergileyememiştir. Kendi öz amcası Rıfat Esad bile Beşar'ın liderliğini Suriye halkının sırtına saplanmış bir hançer olarak nitelemiştir. Bir bölge uzmanı da Beşar Esad'ın Suriye gibi bir ülkeyi yönetmek için gerekli “katil içgüdü”nden yoksun olduğunu söylemiştir

Beşar Esad'ın yetersiz kaldığı konulardan biri de kendisine sadık ve onun gençliği ve dinamizmini devlet hayatına yansıtacak yeni bir kadro oluşturamamış olmasıdır. Bir yazarın belirttiği gibi, onun üst kademelerde yaptığı değişiklikler sadece yaşlananları emekli edip, yardımcılarını onların yerine getirmektir (Zisser, 2003). Kısacası

babasının zihniyetini temsil eden kadrolar bütün devlet kademelerini kontrolleri altında tutmaya devam etmişlerdir.

Dolayısıyla, Suriye Hafız Esad'ın çizdiği yolda ilerlemeyi sürdürmüştür. Genç Esad ne iç ve dış politikada ne de ülkenin sosyal ve ekonomik yapısını değiştirmek yönünde radikal gelişmeler sağlayamamıştır. İlk başta bazı liberal ekonomik tedbirler telaffuz edilmiş; arkasından Beşar'ın teşviki ile demokratikleşmeyi ve reformu tartışan forumlar ve komiteler oluşturulmuştur.

Ancak, Beşar'ın başlangıçta yaptığı birkaç hamleyi görerek, bunu bir “Şam Baharı”nın başlangıcı olarak niteleyenler, kısa sürede yanıldıklarını anlamışlardır. Beşar Esad aradan henüz bir yıl geçmeden saf değiştirmiş; hükümet kaynakları reform yanlılarını “Suriye'nin istikrarını bozmak isteyen Batı ajanları” olarak nitelemekten geri kalmamıştır. Saldırıları bununla da kalmamış; tanınmış muhaliflerden bazıları hapsedilmiştir.

Dış politika açısından da Beşar'ın performansı çok başarılı bir çizgide değildir. Filistinliler ve Filistin davası üzerinde Suriye'nin hemen hemen hiçbir etkisi kalmamıştır. Babası İsrail ile dengeli ve yararlı bir gerginlik stratejisi izlerken, tecrübesiz Beşar zaman zaman kantarın topuzunu kaçırmış; sırf Arap kamuoyuna oynamak adına populist ama etkisiz söylemler geliştirmiştir. Aynı şekilde Suriye bu dönemde Lübnan üzerindeki kontrolünü de tamamen kaybetmiştir.

Genç Esad'ın dış politikada yaptığı en önemli ve başarılı hamle Türkiye'ye karşı gerçekleştirdiği açılmıdır. Türkiye'yi bizzat ziyaret etmesi ve Adana Mutabakatı'na büyük oranda sadık kalması, onun Türkiye'nin önemi ve sahip olduğu potansiyeli iyi tahlil etmiş olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Suriye yönetimi eski alışkanlıkla iki taraflı oynayıp, Türkiye'de Temmuz 2003'te yürürlüğe giren yeni Tapu Kanunu'ndan yararlanarak kendi vatandaşlarını Hatay'da toprak satın almaya teşvik etmekten de geri kalmamıştır.

Beşar Esad’la birlikte, Suriye’nin Arap dünyasındaki prestiji de büyük oranda erozyona uğramıştır. Bunda Beşar’ın Mısır ve Ürdün liderlerine karşı aldığı olumsuz tutumun önemli derecede etkisi vardır.

Beşar’ın en büyük şanssızlığı, Irak Savaşının onun dönemine rastlaması ve A.B.D.’nin başında Bush’un liderliğindeki yeni muhafazakâr ekibin bulunmasıdır. Irak Savaşı’nda Beşar Esad yönetiminin uyguladığı politika kesin hatlarla belirlenmiş rasyonel bir politika görüntüsü vermemiştir.

Otoriter rejimlerin sonsuza kadar ayakta kalması olanak dışıdır. Bu tür rejimlerin sonunu getiren en önemli etkenler büyük bir ekonomik kriz, ülke içindeki haksızlık ve hukuksuzluklar karşısında toplumsal tepkinin yönetilebilir ölçülerin dışına çıkması, iç çatışma ve en sonunda dış müdahalelerdir. Suriye yönetimi bu gerçeğe sırt çevirerek içerdeki sert polisiye önlemler ve dış destekle rejimin bekasını sağlayabilecekleri hatasına düşmüşlerdir.

Beşar Esad’ın iç ve dış dengeleri yönetmede yeterli tecrübeye sahip olmaması ve dışarıdan yapılan müdahale ve provokasyonlar sonucu 2011’de başlayan Suriye İç Savaşı onbinlerce kişinin yaşamını yitirmesine ve ülkenin adeta bir harabeye dönmesine yol açmıştır. Ülke yıllar içinde en şiddetli etnik ve sekte çatışmaların yaşandığı bir coğrafya haline gelmiştir. Suriye topraklarının büyük bir bölümü merkezi otoritenin etki alanı dışına çıkmıştır.

Suriye’deki iç savaş dönemine teorik çerçeveden bakıldığında, bir ülkedeki kaotik ortam ya da merkezi bir otoritenin yokluğu da iç çatışma çıkmasını ya da var olan çatışmanın yayılma ve uzamasını besleyen bir durumdur. Uluslararası ilişkiler literatüründeki “güvenlik ikilemi” kavramı etnik ve inanç temelli çatışmalarda da uygulama alanı bulmaktadır. İç dengeyi gözetken bir otoritenin yokluğunda taraflardan birinin aşırı güç biriktirerek diğer tarafı tehdit eder hale gelmesi doğal olarak gerilimin tırmanmasını hızlandırmaktadır (Posen, 1993).

Derinden bölünmüş toplumlarda etnik gruplar arasındaki çatlakları dolduracak, sosyal entegrasyonu güçlendirecek pozitif bir barış anlayışını benimsemek esas alınmalıdır. Adil olmayan bir barış, mağdur edildiğini düşünen grup içi dayanışmayı artırarak var olan bölünmenin daha da derinleşmesine yol açabilir. Beşar Esad iktidarı barış teorisinin bu temel varsayımını adeta görmezden gelmiştir.

Suriye çatışmalı süreç içinde toplumsal açıdan derin bir bölünme yaşamıştır. İlk defa Nordlinger tarafından kullanılan “derinden bölünmüş toplum” kavramı, (Nordlinger, 1972) içindeki belli grupların iktidar mücadelesine giriştikleri ve gruplar arasında derin ayrılıklar bulunan toplumları kasteder (Horowitz, 2014). Lijphart’ın (1977) “çoğulcu toplum” olarak adlandırdığı ve toplum içindeki etnik, dini veya ideolojik grupların kendi içlerinde örgütlü oldukları yapı da bu kapsamdadır.

Yeknesak bir “sivil toplum” yapısı oluşturmak, bu tür ülkelerde kalıcı bir barışa ulaşmanın ana koşullarından biridir. Sivil toplum devlet kontrolü dışında örgütlü bir alan ve kendi düşünce ve taleplerini ifade etmek ve gerektiğinde devlet faaliyetleri üzerinde bir kamuoyu denetimi oluşturmak için ortak hareket eden bireylerin meydana getirdiği sosyal güçtür (Diamond, 1994). Böyle bir güç bir ülkede iç barışın sağlanması için hem itici bir güç hem de bir baskı aracıdır (Fischer, 2011). Suriye yönetimi içine düştüğü ya da düşürüldüğü kaotik süreçte toplumsal birliği sağlayamamış ve yeknesak bir sivil toplum oluşturamamıştır. Bu konuda elbette tüm sorumluluğu Şam yönetiminin üzerine atmak haksızlık olur; zira gerek iç dinamikler gerekse dış aktörler siyasal iktidara bu fırsatı vermemiştir.

Sonuç

Sonuç olarak Suriye’nin çöküşü dış güçlerin bölgesel ve küresel oyun planlarının bir gereği olduğu kadar, Baas ideolojisi ve Hafız Esad’ın ülkeye dayattığı otoriter –hatta totaliter- rejimin uygulamalarının da sonucudur. Beşar Esad babası liderliğindeki

Baas rejiminin kökleşmiş politik ve stratejik kültürünün baskısı ve iç dinamiklerinin zorlaması altında ezilmiş ve Suriye’yi çökmekten kurtaramamıştır. Çünkü Hafız Esad yönetiminin içerde uyguladığı baskı ve zulüm, yolsuzluk ve yoksulluk iklimiyle birlikte Suriye’nin tüm Arap dünyası ve Arap olmayan komşularıyla olan kronik sorunları Beşar Esad’ı Rusya ve İran’ın cılız desteği hariç yapayalnız bırakmıştır.

Babasından sonra iktidara gelirken kendisine büyük umutlar bağlanan Beşar Esad dış destekçilerine güvenerek halkın taleplerini göz ardı etmiş ve böylelikle toplumsal muhalefetin radikalleşmesine yol açmıştır. Suriye’yi uluslararası toplumla bütünleşmiş müreffeh bir ülke olarak yönetmek ve gerektiğinde görevinden onuruyla ayrılmak varken, ülkesini savaş suçlusunu bir kaçak olarak terk etmiştir.

Suriye özeline odaklanan bu çalışmadan çıkarılacak sonuç, otoriter bir rejimin çöküşü ile ilgili çalışmalarda dış etkenler yanında rejimin stratejik kültürü ve tarihsel müktesebatından kaynaklanan nedenlerin de mutlaka incelenmesi gerektiğidir.

Esad sonrasında İsrail saldırılarına tamamen açık hale gelen Suriye’nin nasıl bir geleceğe doğru yürüdüğü bilinmezliğini korumaktadır. Ahmed el Şara liderliğindeki Suriye yönetimi görüldüğü kadarıyla geçmişlerinden gelen ideolojik saiklerle hareket etmekte ve kendilerini iktidara getiren dış güçlerin çizdiği sınırlar içinde kalmaya özen göstermektedir.

Oysa etnik ve dini açıdan heterojen ve çatışmalı bir ülkede barışa yol açacak en önemli girişim, sivil toplumun etnik ve dini esaslara göre değil, toplumun bütününün çıkar ve ihtiyaçları düzleminde inşa edilmesidir. Burada bahsedilen tekçi ve dayatmacı bir yapı oluşturmak değil; toplumun eğitim, meslek, ekonomik durum vb. kriterlere göre yatay örgütlenmesidir (Ignatieff, 1995). Bu şekilde oluşturulacak sivil toplum örgütleri ülke içindeki farklı etnik ve dini gruplardan bireyleri aynı çatı altında buluşturacak şekilde kapsayıcı

olmalıdır. Barışı koruma kapsamında sağlıklı bir sivil toplum oluşturmada devlet ve ulus inşa etmek mümkün görülmemektedir.

Suriye için en geçerli olacak çözüm, ülkenin toprak bütünlüğünü koruyan, bireysel hak ve özgürlükleri teminat altına alan, eşit yurttaşlık temelinde etnik ve dini toplulukların kültürel yaşam ve gelişimlerini destekleyen demokratik ve laik bir hukuk devleti düzeni inşa etmektir. Böylece demokrasiyi esas alan çağdaş bir cumhuriyet yapılanması ile Suriye toplumunun önüne parlak bir gelecek ve yeni ufuklar açmak mümkündür. Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının 1923'te kurmuş olduğu model en güzel örnek olarak önlerinde durmaktadır.

Tarihi ve kültürel yakınlığımız yanında, 911 Km. kara sınırını paylaştığımız Suriye'nin geleceği ülkemizi doğrudan ilgilendiren yaşamsal bir konudur. Suriye'de yaşanan olumsuzlukların ülkemize nasıl sirayet ettiğini; ulusal güvenlik, ekonomi ve sosyal yapımıza ne gibi zararlar verdiğini yaşayarak deneyimledik. O halde Suriye'de bundan sonra olacak gelişmeleri çok yakından izlemek ve ülkenin geleceğiyle ilgili çalışmalarda uluslararası hukuk çerçevesinde bizzat yer alıp yapıcı bir rol oynamak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin hakkı ve ödevidir.

Kaynakça

- Almond, G. A., & Powell, G. B. (1984). *Comparative politics today*. Little, Brown.
- Bannerman, M. G. (1995). Syrian Arab Republic. In D. E. Long & B. Reich (Eds.), *The government and politics of the Middle East and North Africa* (pp. 216-234). Westview Press.
- Booth, K. (1979). *Strategy and ethnocentrism*. Holmes & Meier.
- Booth, K. (1990). The concept of strategic culture affirmed. In G. Jacobsen (Ed.), *Strategic power: USA/USSR* (pp. 121-128). Macmillan.
- Carter, J. (1985). *The blood of Abraham: Insights into the Middle East*. Houghton Mifflin.
- Clawson, P. (1989). Unaffordable ambitions: Syria's military build-up and economic crises (Policy Paper No. 17). Washington Institute for Near East Policy.
- Cowell, A. (1991, May 14). Syrian leader's new gamble: Pursuing power as Arab champion. *The New York Times*, A10.
- Cumhuriyet. (2024, Aralık). Trump'tan Esad çıkışı: Rusya onu korumakla ilgilenmiyor. <https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/trumptan-esad-cikisi-rusya-onu-korumakla-ilgilenmiyor-2277071>
- Desch, M. C. (1996). Threat environments and military missions. In L. Diamond & M. F. Plattner (Eds.), *Civil-military relations and democracy* (pp. 12-29). Johns Hopkins University Press.
- Devlin, J. F. (1976). *The Ba'th Party: A history from its origin to 1966*. Hoover Institution Press.
- Diamond, L. J. (1994). Rethinking civil society: Toward democratic consolidation. *Journal of Democracy*, 5(3), 4-17.
- Faksh, M. A. (1993). Asad's westward turn: Implications for Syria. *Middle East Policy*, 2.
- Fischer, M. (2011). Civil society in conflict transformation: Strengths and limitations. In B. Austin, M. Fischer, & H. J. Giessmann (Eds.), *Advancing conflict transformation* (pp. 287-313). Barbara Budrich Publishers.
- Harik, J. (1997). Syrian foreign policy and state/resistance dynamics in Lebanon. *Studies in Conflict & Terrorism*, 20, 249-265.
- Hinnebusch, R. A. (1993). Asad's Syria and the new world order. *Middle East Policy*, 2, 1-14.
- Hopwood, D. (1988). *Syria 1945-1986: Politics and society*. Unwin Hyman.
- Horowitz, D. L. (2014). Ethnic power sharing: Three big problems. *Journal of Democracy*, 25(2), 5-20.

- Huntington, S. H. (1957). *The soldier and the state: The theory and politics of civil-military relations*. Vintage Books.
- Ignatieff, M. (1995). On civil society: Why Eastern Europe's revolutions could succeed. *Foreign Affairs*, 74(2), 128-136.
- Johnston, A. I. (1993). *An inquiry into strategic culture: Chinese strategic thought* (Doctoral dissertation, University of Michigan).
- Johnston, A. I. (1995). Thinking about strategic culture. *International Security*, 19(4), 32-64.
- Kessler, M. N. (1987). *Syria: Fragile mosaic of power*. National Defense University Press.
- Klein, Y. (1991). A theory of strategic culture. *Comparative Strategy*, 10(2), 3-23.
- Lasswell, H. D. (1941). The garrison state. *American Journal of Sociology*, 46(4), 455-468.
- Lijphart, A. (1977). *Democracy in plural societies: A comparative exploration*. Yale University Press.
- Ma'oz, M. (1986). The emergence of modern Syria. In M. Ma'oz & A. Yaniv (Eds.), *Syria under Asad: Domestic constraints and regional risks* (pp. 1-32). St. Martin's Press.
- Momen, M. (1985). *An introduction to Shi'i Islam: The history and doctrines of Twelver Shi'ism*. Yale University Press.
- Moosa, M. (1987). *Extremist Shiites: The ghulat sects*. Syracuse University Press.
- Nordlinger, E. A. (1972). *Conflict regulation in deeply divided societies*. Center for International Affairs, Harvard University.
- Olson, R. W. (1982). *The Ba'th and Syria, 1947-1982: The evolution of ideology, party and state*. Kingston Press.
- Patai, R. (1976). *The Arab mind*. Charles Scribner's Sons.
- Posen, B. R. (1993). The security dilemma and ethnic conflict. In M. E. Brown (Ed.), *Ethnic conflict and international security* (pp. 103-124). Princeton University Press.
- Pye, L. W. (1965). Introduction: Political culture and political development. In L. W. Pye & S. Verba (Eds.), *Political culture and political development* (pp. 3-26). Princeton University Press.
- Rabinovich, I. (1972). *Syria under the Ba'th, 1963-1966: The army-party symbiosis*. Halsted Press.
- Roberts, D. (1987). *The Ba'th and the creation of modern Syria*. St. Martin's Press.
- Sadowski, Y. M. (1988). Ba'thist ethics and the spirit of state capitalism: Patronage and the party in contemporary Syria. In P. Chelkowski & R. J. Pranger

- (Eds.), *Ideology and power in the Middle East: Studies in honor of George Lenczowski* (pp. 160-184). Duke University Press.
- Snyder, J. (1977). *The Soviet strategic culture: Implications for limited nuclear operations* (RAND Report No. R-2154-AF). RAND Corporation.
- Snyder, J. (1990). *The concept of strategic culture: Caveat emptor*. In G. Jacobsen (Ed.), *Strategic power: USA/USSR* (pp. 3-9). Macmillan.
- Van Dam, N. (1979). *The struggle for power in Syria: Sectarianism, regionalism and tribalism in politics, 1961-1978*. I.B. Tauris.
- Yaniv, A. (1986). *Syria and Israel: The politics of escalation*. In M. Ma'oz & A. Yaniv (Eds.), *Syria under Asad: Domestic constraints and regional risks* (pp. 172-173). St. Martin's Press.
- Zisser, E. (2003). *Does Bashar al-Assad rule Syria?* *Middle East Quarterly*, 10(1).